

Література

1. Никифорак В.М. Договір страхування відповідальності. Чернівці : Пута. 2002. 248 с. URL. <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2939/Monografija.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Приленський І.Г. Особливості цивільно-правової відповідальності пасажирів за договором перевезення повітряним транспортом в Україні. *Часопис цивілістики*. 2022. Вип. 43. С. 46-51. URL. <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a5b3aa38-bb7f-4272-b09b-3307631bb4a5/content>
4. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 р. №1909. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. №№ 12-13. Ст.28. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>
5. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від *Відомості Верховної Ради*. 2024. №№ 37, 38. Ст. 238. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3720-20#Text>
6. Про транспорт: Закон України від 10.11.1994 р. №232/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 51. Ст. 446. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-557-3-39>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КОНТРАБАНДИ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ЗБРОЇ

Фещин І. І.

*здобувач вищої освіти факультету правоохоронної діяльності,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького (військова частина 9960)
м. Хмельницький, Україна
ORCID: 0009-0003-4478-2884*

Ніколаєнко Т. Б.

*доктор юридичних наук, професор, полковник юстиції,
професор кафедри теорії права та кримінально-процесуальної
діяльності, Національна академія Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького (військова частина 9960)
м. Хмельницький, Україна
ORCID: 0000-0002-4587-2561*

Незаконне переміщення предметів культурної спадщини та зброї є кримінальним правопорушенням, що за рівнем суспільної небезпеки

посягає одночасно як на публічні інтереси держави, колективні права спільнот, так і на збереження культурної спадщини й безпеку громадян, що вимагає у свою чергу від законотворця та правозастосувача мати і розуміти чіткі критерії визначення предмета такого правопорушення, меж відповідальності за його вчинення та чітко унормовані ознаки такого правопорушення.

Релевантність дослідження посилюється водночас розвитком цифрових ринків, логістичних ланцюгів і платформ торгівлі, де походження та статус речей маскуються, а доказування автентичності й походження ускладнюється експертними та процесуальними факторами. У цих умовах правозастосувач потребує передбачуваних орієнтирів кваліфікації, які забезпечують однаковість судової практики, пропорційність санкцій і реальний превентивний ефект.

Однією з найбільш обговорюваних проблем у сфері протидії контрабанді у цілому є питання співвідношення загальних та спеціальних норм, що регулюють відповідальність за вчинення контрабандних дій. Відповідно до положень ст. 201-201⁴ Кримінального кодексу України контрабанда культурних цінностей та зброї кваліфікується за ст. 201 КК, інші види контрабанди – як контрабанда лісоматеріалів, товарів та підакцизних товарів, регулюються іншими нормами, як: ст. 201¹, 201³, 201⁴ [1]. Такий підхід створює ризик появи казуїстичних рішень при кваліфікації вказаних кримінальних правопорушень, адже, з однієї сторони, немає загальної норми, яка в б визначала поняття та ознаки контрабанди як кримінального правопорушення та водночас є кілька норм, які дублюють одна одну чи навіть суперечать між собою у визначеності поняття контрабанди та її ознак. Невідповідність у систематизації норм негативно впливає на єдність кримінально-правового підходу, що може призвести до неоднозначних судових рішень [2].

Крім цього, як зазначає Т. Б. Ніколаєнко, суперечливий є і опис способів учинення кримінального правопорушення як: «переміщення предметів поза митним контролем» та «переміщення предметів з приховуванням від митного контролю». Ці поняття та їх розуміння станом на сьогодні дублюються в положеннях як Кримінального кодексу України, так і Митного кодексу України. Таке положення створює колізію норм і порушує правила законодавчої техніки [3]. Крім того, чинна редакція ст.201-201⁴ Кримінального кодексу України не охоплює дії, які спрямовані на підготовку до переміщення, хоча практика показує, що культурні раритети й зброя часто накопичуються у прикордонні, розкомплектовуються і вивозяться партіями, тож злочин фактично завершується ще до фізичного перетину кордону.

Окремий виклик у цій ситуації становить ідентифікація культурної цінності. Переліки предметів культурних цінностей, які затверджені постановою Кабміну України ще у 2002 році [4] в умовах сьогодення не встигають за ринковою динамікою. Новітні твори чи етнографічні предмети часто залишаються «поза кадром», і слідчий вимушений поклатися на

експертів, які нерідко оцінюють предмет культурної спадщини уже після його вилучення за кордоном. Відтак довести «історико-культурну значущість» у моменті затримання контрабанди проблематично, а без його наявності кваліфікація контрабанди культурних цінностей за ст. 201 Кримінального кодексу так би мовити «провисає». Аналогічно стосується і контрабанди зброї. За своїми конструктивними особливостями елементи зброї схожі з іншими деталями (затворні рами, магазини), які можуть легально переміщуватися як «заліззяччя», якщо експертиза не встановить придатності до стрільби [2,с.101].

Не менш дискусійними є питання вартісної складової контрабанди. Чинним законодавством не встановлено ані мінімального, ані значного розміру вказаного виду контрабанди. Якщо вести мову про товари чи підакцизні товари, навіть лісоматеріали, то законодавець це питання не обійшов стороною. Зрозуміло, що музейний експонат, як і одиничний артефакт може мати не стільки велику вартість у грошовому еквіваленті, як вагоме культурне, а не ринкове значення. Проте контрабанда раритетної ікони або холодної зброї, наприклад XVII століття має розглядатися з точки зору його культурної цінності. Якщо вести мову про сучасну зброю, то розмір/вартість такого предмета має також враховуватись при призначенні покарання. Наявність такої ситуації створює дисбаланс принципам справедливості покарання [2, с.102].

Для контрабанди культурних цінностей та зброї особливо актуальним є питання обґрунтованості встановлення порогу відповідальності, адже ці діяння, як правило, мають високий рівень суспільної небезпечності, що обґрунтовує необхідність більш жорсткішого ставлення до винних осіб. Відзначимо, що застосування санкцій за контрабанду культурних цінностей та зброї має враховувати особливості економічного розрахунку збитків, завданих державі. При розрахункові шкоди особа може бути позбавлена можливості скористатися судовим вибором щодо призначення штрафу, адже законодавець встановлює конкретні розміри штрафних санкцій, що не завжди відображають реальну величину завданої шкоди. Так, при застосуванні ст. 201³ Кримінального кодексу України встановлено, що розмір штрафу не може бути меншим за розмір завданої майнової шкоди, що визначається не загальною вартістю контрабандних товарів, а сумою несплачених митних платежів та ПДВ [1]. Це створює додаткові труднощі при визначенні адекватного покарання для осіб, які займаються контрабандою культурних цінностей, оскільки саме ці об'єкти мають особливий статус з точки зору державної охорони спадщини.

Не менш актуальним є питання альтернативності санкцій, передбачених у законодавстві. Деякі науковці висловлювали думку, що замість застосування виключно штрафних санкцій до доцільним було б застосування комплексних заходів, що включають конфіскацію не тільки контрабандних предметів, а й засобів їх перевезення, а також обмеження права на виїзд за кордон. Такий підхід міг би забезпечити більш ефективне стримування злочинців та зменшення соціальних витрат від протиправної

діяльності [5]. При цьому необхідно враховувати, що застосування таких заходів має відповідати принципам гуманізму та прав людини, що є важливим аспектом сучасної кримінально-правової доктрини.

У контексті сучасних викликів для державної безпеки та збереження культурної спадщини, питання кримінально-правової кваліфікації контрабанди культурних цінностей та зброї набуває особливої актуальності. Ретельний аналіз законодавчих змін та пропозицій щодо удосконалення положень Кримінального кодексу дозволяє зробити висновок, що існуюча правова норма потребує системної редакції, що дозволить уникнути казуїстичних рішень та забезпечити справедливість судової практики. Лише комплексний підхід до проблематики контрабанди дозволить забезпечити належний рівень захисту державних інтересів, збереження культурної спадщини та підвищення ефективності кримінально-правового регулювання в Україні.

Отже, проблемні питання кваліфікації контрабанди культурних цінностей та зброї зосереджуються на конкуренції загальної та спеціальних кримінально-правових норм, невизначеності предмета кримінального правопорушення та недоліках конструювання об'єктивної сторони складу правопорушення. Дублювання способів учинення у КК і МК породжує колізію норм і ускладнює застосування правила про перевагу спеціальної норми над загальною. На рівні законодавчих змін доцільно: уніфікувати диспозиції шляхом бланкетного відсилання до митних дефініцій без тавтології; нормативно конкретизувати предмет кримінального правопорушення через імперативні критерії віднесення до «культурних цінностей» та «зброї» з опорою на стандартизовані експертні методики; розглянути необхідність унормування кваліфікуючої ознаки як «великий розмір» із урахуванням не лише ринкової вартості, а й культурної значущості та ризиків для публічної безпеки; запровадити усічений склад правопорушення шляхом перенесення моменту закінчення на стадію вчинення дій, безпосередньо спрямованих на переміщення (накопичення, розкомплектування, партійне формування).

Практична реалізація потребує гармонізації кримінально-правових і кримінально-процесуальних механізмів: встановлення доказових стандартів належності, допустимості та достовірності під час ідентифікації предмета злочину в моменті втручання; чіткого розмежування кваліфікації основних частин і комплектувальних елементів зброї; удосконалення диференціації відповідальності та індивідуалізації покарання. Доцільним є розширення застосування спеціальної конфіскації щодо предметів контрабанди та засобів їх переміщення, а також корекція санкцій у бік пропорційності з огляду на охоронювані кримінальним законом блага. Сукупність запропонованих рішень забезпечить внутрішню узгодженість складів злочину, єдність правозастосування та сталість судової практики щодо контрабанди культурних цінностей і зброї.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Забуга Ю.Ю., Михайліченко Т.О. Окремі аспекти реанімації товарної контрабанди. *Сучасна доктрина кримінального права в правовій системі України: поняття, джерела, значення, проблеми формування*: матеріали V міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Харків, 14 трав. 2021 р.). Харків: Право, 2021. С. 86–90.
3. Ніколаєнко Т. Б. Криміналізація контрабанди товарів: сучасні виклики. *Наукові дослідження*. 2024. Випуск 47. С.96-105.
4. Інструкція про порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через державний кордон України: наказ Міністерства культури України від 22.04.2002 № 258. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0571-02#Text>.
5. Бутін А. Чи потрібна криміналізація товарної контрабанди? : аналітично-консультативна робота. Київ, 2020. 18 с. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/IER/2020/%D0%A0%D0%A0_Goods_smuggling_1.pdf.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-557-3-40>

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ, НАУКИ ТА ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Фурса С. Я.

*доктор юридичних наук,
професор кафедри міжнародного та приватного права,
Київський університет права Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Фурса Є. І.

*кандидат юридичних наук,
професор кафедри міжнародного та приватного права,
Київський університет права Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

У важкий для України воєнний час слід говорити про ті виклики, з якими наша країна та її правова система стикається нині, а також зіткнуться після війни. Тому на питання про захист прав людини відповіді, насамперед, мають надати вчені, оскільки вони не зважаючи на війну продовжують